

Meer hbo in Apeldoorn

Notitie voor Gemeente Apeldoorn

Leo van der Geest

November 2010

Meer hbo in Apeldoorn

1. Achtergrond

De gemeente Apeldoorn kampt met een afnemend aandeel van 18-39 jarigen in de bevolking. Dat wordt niet alleen veroorzaakt door vergrijzing, maar ook door ontgroening: veel jongeren in de betreffende leeftijdscategorieën verlaten Apeldoorn. Eén van de oorzaken is dat Apeldoorn weinig aanbod van hoger onderwijs (hbo, wo) heeft. Jongeren die een studie willen volgen, trekken weg. Het merendeel keert na de studie niet meer terug, maar vindt elders emplooi. Mede daardoor daalt het aandeel jonge hoogopgeleide werknemers in de beroepsbevolking. Dit maakt het voor bedrijven onaantrekkelijk om zich in Apeldoorn te vestigen. Op lange termijn dreigt een nachtmerriescenario: jongeren trekken weg, het opleidingsniveau van de beroepsbevolking daalt, bedrijven trekken weg, het geboortecijfer daalt, het voorzieningenniveau kalft af en zorginstellingen raken verstopt. De gehele economie en vitaliteit van Apeldoorn komen in een negatieve spiraal.¹

Apeldoorn voert al een aantal jaren beleid om de ‘jonge vlucht’ te stoppen. Eén van de speerpunten is het aantrekken van hbo- en wo-instellingen. Dat is echter niet eenvoudig. Ten eerste voert het Rijk een terughoudend beleid om nieuwe hbo- en wo-opleidingen te accrediteren en bestaande opleidingen toestemming te verlenen om nieuwe vestigingsplaatsen te openen. Ten tweede hebben hbo-instellingen een voorkeur voor concentratie van opleidingen in steden waar al veel studenten zitten. Ten derde wil haast elke stad het aanbod van hoger onderwijs versterken, dus er is veel concurrentie tussen steden om nieuwe hbo- en wo-opleidingen aan te trekken.

Tegen deze achtergrond onderzoekt Apeldoorn welke kansen er zijn om het aanbod van hoger onderwijs in de gemeente te versterken. Daarbij wil Apeldoorn weten in hoeverre andere gemeenten, die met dezelfde problematiek kampen, er in slagen om het onderwijsaanbod te vergroten en welke middelen zij daarvoor inzetten.

¹ Gemeente Apeldoorn, 2008: Koersdocument “Stop de jonge vlucht”.

2 De positie van Apeldoorn

In Apeldoorn is de Politieacademie gevestigd en zijn er enkele opleidingen van Saxion Hogeschool. Apeldoorn heeft de ambitie om het aantal hbo-opleidingen en studenten sterk te vergroten.

Tabel 1 vergelijkt grote steden (100.000+) in Nederland die geen universiteit hebben, naar het aantal hbo-studenten dat in de betreffende stad studeert (dus niet studenten die in die stad woonachtig zijn).

Tabel 1. Aantal studenten t.o.v. aantal inwoners in grote steden die geen universiteit hebben

	inwoners	Studenten*	Studenten/ inwoners
Zwolle	117703	22057	18,7
Breda	171916	19096	11,1
Arnhem	145574	12071	8,3
Den Bosch	137775	11392	8,3
Den Haag	481864	25218	5,2
Haarlem	148191	6175	4,2
Ede	107623	4022	3,7
Amersfoort	143212	2430	1,7
Emmen	109441	1788	1,6
Dordrecht	118408	787	0,7
Almere	185746	1013	0,5
Apeldoorn	155332	466	0,3
Zoetermeer	120881	226	0,2
Zaanstad	145282	0	0

Bron: 123 studiekeuze.

* Totaal aantal studenten studierend in de stad (niet: studenten woonachtig in de stad, maar elders studierend).

Uit de tabel blijkt dat van de grote steden zonder universiteit Apeldoorn tamelijk onderaan bungelt qua aantal hbo-studenten ten opzichte van het aantal inwoners. Alleen Zoetermeer en Zaanstad hebben nog minder hbo-studenten. Zwolle daarentegen telt zeer veel hbo-studenten per inwoner.

Zwolle is de hoofdvestiging van Chr, Hogeschool Windesheim (18.000 studenten) en heeft ook nog een aantal kleinere hbo-instellingen.

Tabel 2 toont nog enkele kleinere steden (80.000+) met relatief veel hbo-studenten per inwoner.

Tabel 2. Aantal studenten t.o.v. aantal inwoners in middelgrote steden die geen universiteit hebben

	inwoners	Studenten*	Studenten/ inwoners
Leeuwarden	93498	18492	19,8
Sittard-Geleen	95213	7304	7,7
Deventer	97892	5967	6,1
Heerlen	89356	5281	5,9
Alkmaar	93416	4531	4,9

Bron: 123 studiekeuze.

* Totaal aantal studenten studerend in de stad (niet: studenten woonachtig in de stad, maar elders studerend).

3 Nieuwe hbo-opleidingen

Hoewel het Rijk terughoudend is met de accreditatie en vestiging van nieuwe hbo-opleidingen, worden er elk jaar toch nog wel zo'n 40 nieuwe opleidingen geaccrediteerd. Accreditatie is nodig om voor bekostiging door het Rijk in aanmerking te komen. Het grootste deel van de nieuwe opleidingen wordt gevestigd op bestaande locaties, maar soms wordt voor een nieuwe locatie gekozen. Ook komt het voor dat reeds bestaande opleidingen op nieuwe locaties worden aangeboden.

Onderstaand een greep uit de nieuwe opleidingen die de laatste jaren zijn gevestigd.

Almere. In 2006 is in Almere de hbo-opleiding Ondernemen, Innovatie en Techniek van start gegaan.

Almere. De Chr. Agrarische Hogeschool is in 2009 met twee groene hbo-opleidingen gestart: Toegepast biologie en Natuur, economie en leefomgeving.

Amersfoort. In Amersfoort is in 2008 een nieuwe hbo-opleiding Management in de zorg van start gegaan. De opleiding wordt aangeboden door de Hogeschool Utrecht, die al een vestiging in Amersfoort heeft.

Amsterdam. Hogeschool InHolland start in 2008 met tweejarige bachelor-opleidingen die opleiden tot een Associate Degree Crossmediale Communicatie.

Amsterdam. De Hogeschool Amsterdam start in 2009 met de nieuwe hbo-opleiding Food Innovation & Quality.

Apeldoorn. In Apeldoorn is de nieuwe hbo-instelling Kenloo van start gegaan. Kenloo is een initiatief van Saxion Hogeschool (Deventer), Windesheim (Zwolle) en Hogeschool Arnhem-Nijmegen (HAN). Er komen vier volledige hbo-opleidingen: ict, veiligheid en recht, pensioenen en verzekeringen, en integraal ontwerpen. Kenloo moet een kleinschalige academie met veel persoonlijke aandacht worden. De school krijgt een vleugel in het gebouw van het ROC Aventus. De school mikt in het eerste jaar op 150 tot 200 studenten.

Apeldoorn. Saxion Hogeschool start in 2011 de nieuwe bachelor opleiding Security Management.

Assen. In september 2008 is aan de Hanze Hogeschool de nieuwe hbo-opleiding Sensortechnologie van start gegaan. De opleiding is geheel Engelstalig.

Breda. Avans Hogeschool start in 2011 met een voltijd hbo-opleiding Communicatie. In tegenstelling tot gangbare opleidingen op dit gebied richt deze zich op de bedrijfskundige kant van communicatie.

Den Bosch. Aan de Fontys Pabo start een hbo-opleiding Pedagogisch Management Kinderopvang. Er zijn plannen voor soortgelijke opleidingen in Leiden, Zwolle en Sittard.

Den Bosch. In Den Bosch is in 2009 de eerste hbo-opleiding tot notarisklerk van start gegaan. De opleiding is een samenwerking van de Juridische Hogeschool Avans-Fontys en de Stichting Opleiding Medewerkers in het Notariaat.

Meer hbo in Apeldoorn

Den Bosch. In 2009 is een nieuwe hbo-opleiding Offshore Engineering & Automation van start gegaan door Avans Hogeschool. In het eerste jaar 40 studenten, in het tweede jaar 80 aanmeldingen.

Den Helder. Den Helder krijgt in 2009 een nieuwe offshore hbo-opleiding. De Noordelijke Hogeschool Leeuwarden (NHL) gaat de opleiding verzorgen.

Dordrecht. De Chr, Hogeschool Ede is in 2009 met twee duale hbo-opleidingen (Verpleegkunde en Sociaal Pedagogische Hulpverlening) gestart. De opleidingen zijn begonnen met ca. 40 studenten.

Dordrecht. De Hogeschool Wageningen en de brandweer Zuid-Holland Zuid zijn samen met de gemeente Dordrecht gestart met de verkorte hbo-studie Integrale Veiligheid. Er zal ook worden gestart met een opleiding Fysieke Veiligheid. De opleiding wordt gegeven in de brandweerkazerne van Dordrecht.

Driebergen. Hogeschool IVA start in 2011 een hbo-opleiding IVA Nautica gericht op de watersportbranche.

Dronten. De Agrarische Hogeschool Dronten heeft samen met het Productschap Vis een hbo-opleiding visserijmanagement opgezet. De opleiding is in 2005 van start gegaan.

Groningen/Leiden/Eindhoven. Hanzehogeschool Groningen, Hogeschool Leiden en Fontys Hogescholen starten in 2007 gezamenlijk een hbo-opleiding Toegepaste Psychologie.

Helmond. De Hogeschool Arnhem Nijmegen begint in 2009 samen met Fontys Hogescholen een hbo-opleiding automotive

Leeuwarden. De NHL start in 2009 een nieuwe opleiding Maritieme Techniek. In 2010 gaat een bachelor-opleiding hbo rechten van start.

Leeuwarden. NHL start samen met het Noordelijk bedrijfsleven nieuwe Associate Degree opleidingen Bedrijfseconomie en Maritieme Techniek. Agrarische Hogeschool Van Hall Larenstein start een Associate Degree Melkveehouderij.

Leiden. De Beroepsvereniging Adviseurs Belonings- en formatie-management start in samenwerking met de Hogeschool Leiden een nieuwe opleiding Belonings- en Formatie-management (hbo werk- en denkniveau en enige ervaring vereist).

Tiel. In Tiel komt een hbo-opleiding Bedrijfskunde en Management. De opleiding is een initiatief van de gemeente Tiel, Werkgevers Adviespunt Rivierenland, ROC Rivier en het Rotterdamse Instituut Management Opleiding en Training.

Vlissingen. Vanaf september 2009 gaat de nieuwe hbo-opleiding Vitaliteitsmanagement en Toerisme van start.

Zwolle/Eindhoven. Windesheim en Fontys Hogescholen starten in 2010 een hbo-opleiding Toegepaste Gerontologie.

Uit het bovenstaande blijkt dat er ondanks de terughoudende opstelling van het Rijk heel wat nieuwe opleidingen van start gaan. Daarbij is overigens niet elke nieuwe opleiding een succes. De opleiding technische bedrijfskunde die door de Hogeschool Arnhem-Nijmegen in **Doetinchem** was gestart is na een jaar beëindigd wegens onvoldoende belangstelling bij studenten.

Het meest opvallende initiatief van de laatste jaren is de vestiging van een compleet aanbod van hbo-opleidingen in **Almere** en **Lelystad** door Hogeschool Windesheim. Het businessplan van Windesheim gaat uit van een volwaardige hbo-instelling in Almere met ongeveer 40 opleidingen en ca. 6000 studenten. In Lelystad komt een kleinere vestiging. Met de realisatie van beide locaties is een investering van € 72 miljoen gemoeid. Het Rijk (OCW en VROM) investeert € 37 miljoen; de provincie en de gemeenten Almere en Lelystad dragen de resterende € 35 miljoen bij. Almere ondersteunt de vestiging van een hogeschool door de ontwikkeling van een campus en de bouw van een groot schoolgebouw in het centrum van de stad. De eerste opleidingen zullen in 2011-2012 starten. Aan de grootschalige vestiging in Almere is tenminste tien jaar lobbyen bij het Rijk en de provincie voorafgegaan.

4 Inzet gemeenten

Bijna elke grote gemeente streeft naar (extra) aanbod van hbo-instellingen. In lange-termijn Stadsvisies en Coalitieakkoorden is dit een steeds terugkerend thema. Niet duidelijk is of gemeenten hier ook financiële middelen voor uittrekken. Een verkenning van recente Coalitieakkoorden en Bestuursakkoorden levert nauwelijks of geen aanwijzingen op dat hiervoor op de gemeentebegroting middelen worden gereserveerd.

Wel zijn sommige gemeenten bereid te investeren in locaties en gebouwen. Een voorbeeld is Leeuwarden, dat investeert in een gloednieuwe Universiteitscampus Fryslan ten noorden van de stad. Almere realiseert, zoals opgemerkt, nieuwe gebouwen en een campus in het centrum van de stad. Bij de start van de Roosevelt Academy in Middelburg (2004) heeft de gemeente het oude stadhuis in het historische hart van de stad beschikbaar gesteld. De gemeente Den Haag heeft recent € 12 miljoen beschikbaar gesteld voor een permanente accommodatie voor een nieuw University College (dependance van de Rijksuniversiteit Leiden) in het centrum van de stad. Dit was absoluut noodzakelijk om de dependance te realiseren.

Gemeenten kunnen ook nog op andere manieren de komst van hbo ondersteunen. In een aantal gevallen zijn gemeenten samen met het lokale bedrijfsleven opgetrokken. Dat heeft immers ook groot belang bij een voldoende aanbod van hoogopgeleide jongeren in de regio. Betrokkenheid van het bedrijfsleven is voor hbo-instellingen interessant, omdat er gezamenlijke opleidingstrajecten kunnen worden ontwikkeld, uitwisseling van kennis, stageplaatsen e.d. kan plaatsvinden en er baanopeningen voor afgestudeerden ontstaan.

5 Amersfoort succesverhaal?

In Apeldoorn wordt Amersfoort gezien als een gemeente die zeer succesvol is geweest in het aantrekken van hbo-opleidingen en hbo-studenten. Ruim tien jaar geleden had Amersfoort nog helemaal geen hbo-studenten, inmiddels zijn dat er ongeveer 2500. Dat is beduidend meer dan Apeldoorn, maar in de ogen van Amersfoort nog lang niet voldoende om de toekomst

als studentenstad veilig te stellen. Het is interessant wat dieper op het succes van Amersfoort in te zoomen.

Amersfoort heeft sinds eind jaren '90 van de vorige eeuw zwaar ingezet op het binnenhalen van hbo. Hiervoor werd de Kennis Satelliet Amersfoort (KSA) opgericht. Dit was een samenwerkingsverband tussen de gemeente Amersfoort, onderwijsinstellingen (Hogeschool Utrecht, ROC Amerland) en het bedrijfsleven (Vereniging Amersfoortse Bedrijven en enkele grote werkgevers waaronder KPN en DHV). De KSA zette vooral in op duale leerwegen (combinatie werken-leren) en vernieuwend hbo-onderwijs. Zeer belangrijk was de inzet van de Hogeschool Utrecht om de kennissatelliet Amersfoort uit te bouwen tot een kennisinstituut met 2500 tot 3000 leerlingen.

Vanuit de gemeente werd een Taskforce KSA opgericht die tot taak kreeg om de KSA in vier jaar uit te laten groeien tot een volwaardige hogeschool met 2000 à 3000 studenten. De Raad droeg het College op die ontwikkeling te faciliteren door het realiseren van voldoende studentenhuysvesting (1500 studentenkamers in 2008), maar ook voldoende uitgaansgelegenheden en een goed cultureel klimaat. De gemeente wilde studenten in het stadsbeeld binnenhalen om de uitstraling van levendige, vitale (studenten)stad te realiseren. De KSA zou ook in het stadscentrum gehuisvest moeten worden.

In 2000 gingen de eerste twee hbo-opleidingen van start en in 2004 telde Amersfoort zeven opleidingen binnen de sectoren ict, bedrijfskunde, facilities & leisure en welzijn en zorg. Dit was minder dan beoogd, met name vanwege het terughoudende beleid van de Rijksoverheid om nieuwe opleidingen toe te staan. De doelstelling van 2000-3000 studenten moest naar beneden worden bijgesteld. In 2005 waren er ruim 1000 studenten.

Een belangrijke impuls was de verhuizing van Hogeschool De Horst uit Driebergen naar Amersfoort in 2005. De Horst telde 800 voltijd- en 600 deeltijdstudenten, maar kampte met teruglopende studentenaantallen en te hoge huisvestingskosten op het complex in Driebergen. Bovendien wilden studenten liever studeren in een stad waar meerdere onderwijsinstellingen gevestigd waren en de voorzieningen beter waren (studentenwoningen, uitgaansleven). De verhuizing viel samen met een fusie waarbij De Horst in Hogeschool Utrecht opging. Omstreeks diezelfde tijd fuseerde ook Hogeschool Dierenoord uit Wageningen (facility management) met de HU,

waarbij de opleidingen naar Amersfoort verhuisden. Door beide fusies verdubbelde het studentenaantal in Amersfoort.

Een nieuwe opsteker voor Amersfoort is de zeer recente fusie van Hogeschool Domstad (Utrecht) en Hogeschool Utrecht. Hogeschool Domstad is een pabo met circa 900 studenten, die kampt met teruglopende studentenaantallen en financieel zwaar weer. Bij de overname is het de bedoeling dat de gehele opleiding naar Amersfoort verhuist. Hogeschool Utrecht heeft al eerder pogingen gedaan om een pabo in Amersfoort te vestigen, maar dit is door het Ministerie van OCW niet goedgekeurd. Met de overname hoopt de Hogeschool Utrecht de plannen wel te kunnen verwezenlijken.

Amersfoort telt naast de HU nog twee kleinere hbo-instellingen: de Nederlandse Beiaardschool (onderdeel van de Hogeschool voor Kunsten Utrecht) en de Stichting Opleidingen Musculoskeletale Therapie (SOMT). Deze tellen echter slechts een handvol studenten.

Amersfoort blijft inzetten op meer hoger onderwijs. Een zware commissie die vorig jaar is ingesteld om de tegenvallende economische ontwikkeling nieuwe impulsen te geven, benadrukt opnieuw de rol van hoger onderwijs. De commissie stelt dat de vestiging van beroeps- en hoger onderwijs deels een afspiegeling is van de (regionale) bevolkingsopbouw, maar dat deze “deels ook gestimuleerd kan worden”. De commissie vindt hbo belangrijk vanwege de effecten op het uitgaansleven in de stad, de cultuur, de woonfunctie en binding van studenten en afgestudeerden aan de stad. Ook de relatie met het bedrijfsleven wordt van belang geacht: de beschikbaarheid van goed opgeleid personeel en stageplaatsen.

6 Enkele conclusies

- De Rijksoverheid voert een terughoudend beleid ten aanzien van nieuwe hbo-opleidingen en nieuwe locaties.
- Grote hbo-instellingen zijn doorgaans meer genegen tot concentratie dan tot spreiding van opleidingen.
- Studenten hebben een voorkeur voor steden met meer opleidingen en meer voorzieningen.
- Niettemin is het mogelijk hbo-opleidingen binnen te halen in plaatsen die nog niet rijk bedeeld zijn. Dit vergt echter een langdurige inzet.

- Het is nuttig als de lokale/provinciale overheid, het lokale bedrijfsleven en lokale/regionale kennisinstellingen daarbij gezamenlijk optrekken.
- De kans op nieuwe opleidingen is groter als die opleidingen iets wezenlijk nieuws te bieden hebben en als zij aansluiten bij sectorale sterkten in de regio.
- Het (relatieve) succes van Amersfoort is vooral te danken aan het feit dat de Hogeschool Utrecht in de regio wilde groeien.
- Hbo-opleidingen moeten goed bereikbaar zijn en bij voorkeur in het stadscentrum zijn gevestigd.
- Een gemeente die zich tot studentenstad wil ontwikkelen moet ook investeren in studentenhuysvesting, cultuur, uitgaansleven en levendigheid van de binnenstad.
- Grote successen op korte termijn zijn niet realistisch.